

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Навчально-науковий інститут управління, психології та безпеки
Кафедра загальної та соціальної психології

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Кваліфікаційна робота

здобувача вищої освіти
першого бакалаврського рівня
заочної форми навчання
спеціальності 053 Психологія
Христина КІТ

Науковий керівник:

професор кафедри загальної та соціальної
психології, кандидат психологічних наук,
доцент
Олена ВАВРИНІВ

Рецензент:

професор кафедри
практичної психології
доктор психологічних наук, доцент
Євген КАРПЕНКО

Кваліфікаційна робота допущена до захисту
« ____ » _____ 2026 р., протокол № ____
Завідувач кафедри загальної та соціальної психології
доктор психологічних наук, професор
_____ **Зоряна КОВАЛЬЧУК**

Львів – 2026

Анотація

Кіт Х. Психологічні чинники формування професійної ідентичності викладачів у період воєнного стану

У роботі здійснено теоретичний та емпіричний аналіз психологічних чинників формування професійної ідентичності викладачів у період воєнного стану. Обґрунтовано сутність поняття «професійна ідентичність», визначено її структуру та основні компоненти. Проаналізовано вплив сучасних кризових умов, зокрема воєнного стану, на професійну діяльність викладачів, їх психоемоційний стан та трансформацію професійного «Я».

Визначено ключові психологічні чинники формування професійної ідентичності, серед яких: мотиваційно-ціннісні орієнтації, резильєнтність, копінг-стратегії, соціальна підтримка та емоційна стійкість. Емпірично досліджено взаємозв'язок зазначених чинників із рівнем сформованості професійної ідентичності викладачів.

У результаті дослідження встановлено, що в умовах воєнного стану значно зростає роль особистісних ресурсів, здатності до саморегуляції та адаптації, що забезпечує збереження професійної цілісності та ефективності діяльності. Виявлено статистично значущі зв'язки між показниками резильєнтності, копінг-стратегій та рівнем професійної ідентичності.

Розроблено практичні рекомендації щодо підтримки та розвитку професійної ідентичності викладачів у кризових умовах, спрямовані на підвищення їх психологічної стійкості та профілактику емоційного вигорання.

Ключові слова: професійна ідентичність, викладачі, воєнний стан, психологічні чинники, резильєнтність, копінг-стратегії, соціальна підтримка, емоційна стійкість.

Abstract

Kit Kh. Psychological Factors of the Formation of Teachers' Professional Identity under Martial Law Conditions

The paper presents a theoretical and empirical analysis of psychological factors influencing the formation of professional identity of teachers during martial law. The essence of the concept of "professional identity" is substantiated, its structure and main components are defined. The impact of modern crisis conditions, particularly martial law, on teachers' professional activity, their psycho-emotional state, and the transformation of their professional self is analyzed.

Key psychological factors of professional identity formation are identified, including motivational and value orientations, resilience, coping strategies, social support, and emotional stability. The relationship between these factors and the level of professional identity formation among teachers is empirically investigated.

The results of the study indicate that under martial law conditions, the role of personal resources, self-regulation, and adaptability significantly increases, ensuring the preservation of professional integrity and effectiveness. Statistically significant correlations between resilience, coping strategies, and professional identity levels have been identified.

Practical recommendations aimed at supporting and developing teachers' professional identity in crisis conditions are proposed, focusing on enhancing psychological resilience and preventing emotional burnout.

Keywords: professional identity, teachers, martial law, psychological factors, resilience, coping strategies, social support, emotional stability.

Зміст

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ.....	7
1.1. Сутність та структура професійної ідентичності особистості.....	7
1.2. Психологічні чинники формування професійної ідентичності викладачів в період воєнного стану.....	11
Висновки до розділу 1.....	15
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ.....	17
2.1. Організація та методи дослідження.....	17
2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження.....	21
2.3. Методичні рекомендації щодо формування професійної ідентичності викладачів.....	31
Висновки до розділу 2.....	39
ВИСНОВКИ.....	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	44

ВСТУП

Сучасні суспільні трансформації, спричинені повномасштабною війною в Україні, суттєво змінюють умови професійної діяльності представників різних сфер, зокрема освітньої. Викладачі закладів вищої освіти опинилися в ситуації підвищеного психоемоційного навантаження, невизначеності, ризику та необхідності швидкої адаптації до нових форматів роботи, включаючи дистанційне навчання, змішані форми освітнього процесу та роботу в умовах безпекових обмежень. У цих умовах особливої актуальності набуває проблема формування та підтримки професійної ідентичності викладачів як інтегральної характеристики особистості, що забезпечує цілісність професійного «Я», стабільність діяльності та здатність до ефективного виконання професійних функцій.

Професійна ідентичність викладача є складним психологічним утворенням, яке формується під впливом низки чинників: мотиваційних, ціннісно-смилових, когнітивних, емоційно-вольових та соціально-психологічних. В умовах воєнного стану ці чинники зазнають трансформації: зростає роль резильєнтності, стресостійкості, копінг-стратегій, соціальної підтримки, а також переосмислення професійних цінностей і сенсів діяльності. Водночас порушення звичних умов життєдіяльності, досвід травматичних подій та хронічний стрес можуть призводити до деформації професійної ідентичності, зниження професійної мотивації та емоційного вигорання.

Аналіз наукових джерел свідчить, що проблема професійної ідентичності розглядалася у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників у контексті професійного становлення особистості, самореалізації та професійної діяльності. Разом із тим, недостатньо дослідженими залишаються психологічні чинники формування професійної ідентичності викладачів саме в умовах воєнного стану, що зумовлює необхідність подальших наукових розвідок у цьому напрямі.

Актуальність теми зумовлена необхідністю глибшого розуміння психологічних механізмів формування професійної ідентичності викладачів у

кризових умовах, а також розробки ефективних підходів до їх психологічної підтримки, збереження професійної стійкості та підвищення якості освітнього процесу.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічні чинники формування професійної ідентичності викладачів у період воєнного стану.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати теоретичні підходи до розуміння професійної ідентичності особистості.
2. Виявити ключові психологічні чинники формування професійної ідентичності в умовах війни.
3. Провести емпіричне дослідження психологічних чинників професійної ідентичності викладачів.
4. Розробити практичні рекомендації щодо підтримки та розвитку професійної ідентичності викладачів у кризових умовах.

Об'єкт дослідження – професійна ідентичність викладачів закладів вищої освіти.

Предмет дослідження – психологічні чинники формування професійної ідентичності викладачів у період воєнного стану.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення наукових джерел), емпіричні (психодіагностичні методики, анкетування), методи математичної статистики (кореляційний аналіз, порівняльний аналіз, факторний аналіз).

Наукова новизна дослідження

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному теоретико-емпіричному обґрунтуванні психологічних чинників формування професійної ідентичності викладачів у специфічних умовах воєнного стану, що характеризуються підвищеним рівнем стресу, невизначеності та трансформацією професійного середовища.

У роботі вперше системно визначено та емпірично підтверджено роль ключових психологічних чинників формування професійної ідентичності викладачів, серед яких особливе місце займають рівень професійної самооцінки, рівень домагань, резильєнтність та показники емоційного вигорання. Уточнено значення резильєнтності як інтегрального ресурсного чинника, що забезпечує збереження цілісності професійного «Я» в умовах кризових впливів.

Набуло подальшого розвитку уявлення про взаємозв'язок між професійною ідентичністю та психологічними ресурсами особистості, зокрема встановлено характер їх взаємодії через систему кореляційних зв'язків. Розширено наукові підходи до розуміння трансформації професійної ідентичності в умовах воєнного стану, зокрема через виявлення ролі емоційного виснаження та редукції професійних досягнень як чинників її дестабілізації.

Удосконалено підхід до дослідження професійної ідентичності викладачів шляхом поєднання когнітивно-оцінних, емоційних та ресурсних параметрів у єдиній дослідницькій моделі, що дозволяє більш повно розкрити її структуру та механізми формування в умовах соціальної кризи.

Практичне значення дослідження

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів для розробки та впровадження ефективних програм психологічної підтримки викладачів у період воєнного стану.

Зокрема, результати дослідження можуть бути використані для створення тренінгових програм, спрямованих на розвиток резильєнтності, формування навичок емоційної саморегуляції та адаптивних копінг-стратегій, що сприяють підвищенню психологічної стійкості викладачів. Отримані дані також можуть слугувати основою для розробки психопрофілактичних заходів, спрямованих на запобігання емоційному вигоранню, зниження рівня психоемоційного напруження та підтримку професійної мотивації.

Практичні рекомендації, сформульовані за результатами дослідження, можуть бути використані у діяльності психологічних служб закладів вищої освіти, у процесі підвищення кваліфікації викладачів, а також у системі

післядипломної освіти. Вони спрямовані на зміцнення професійної ідентичності, підвищення ефективності професійної діяльності та забезпечення психологічного благополуччя викладачів в умовах кризових ситуацій.

Крім того, результати дослідження можуть бути використані у навчальному процесі при викладанні дисциплін психологічного спрямування, зокрема курсів, пов'язаних із психологією професійної діяльності, кризовою психологією та психологічним консультуванням.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

1.1. Сутність та структура професійної ідентичності особистості

У сучасних умовах динамічних соціально-економічних трансформацій особливої значущості набуває проблема становлення особистості як суб'єкта професійної діяльності. Одним із ключових психологічних утворень, що забезпечує цілісність професійного розвитку, є професійна ідентичність, яка виступає інтегративною характеристикою особистості та визначає її здатність до усвідомлення власної ролі у професійному середовищі, прийняття професійних цінностей і норм, а також побудови ефективної професійної поведінки.

Професійна ідентичність формується в процесі професійного становлення особистості та є результатом взаємодії внутрішніх (індивідуально-психологічних) і зовнішніх (соціально-професійних) чинників. Вона відображає не лише рівень професійної самосвідомості, а й ступінь інтеграції особистісних і професійних смислів, що забезпечує узгодженість між «Я-образом» та вимогами професійного середовища.

У науковій літературі професійна ідентичність розглядається як складне багатовимірне утворення, яке включає когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінковий компоненти. Такий підхід дозволяє розглядати її не лише як результат професійного самовизначення, але й як динамічний процес, що змінюється під впливом життєвих обставин, досвіду діяльності та соціального контексту.

Водночас сучасні виклики, зокрема умови воєнного стану, зумовлюють необхідність переосмислення змісту та структури професійної ідентичності, оскільки вони суттєво впливають на систему цінностей, мотивацію та емоційний стан особистості. Це актуалізує потребу в ґрунтовному теоретичному аналізі сутності професійної ідентичності та визначенні її структурних компонентів як основи для подальших емпіричних досліджень.

У цьому контексті доцільним є розгляд основних підходів до визначення професійної ідентичності, а також виокремлення її структурних елементів, що дозволяють комплексно охарактеризувати дане психологічне явище.

Основні підходи до дослідження феномену ідентичності, зокрема у контексті особистісного та професійного розвитку, окреслено у працях вітчизняних дослідників, які підкреслюють багатовимірність і складність цього психологічного явища [19].

У науковій літературі професійна ідентичність визначається як інтегративна характеристика особистості, що відображає рівень її професійного самовизначення, прийняття професійних цінностей, норм і ролей. Зокрема, О. Я. Романишина розглядає професійну ідентичність як наукову категорію, що поєднує когнітивні, емоційні та поведінкові аспекти, забезпечуючи узгодженість між внутрішнім «Я» особистості та вимогами професійного середовища [33]. Подібної позиції дотримується і О. І. Остапйовський, який підкреслює роль професійної ідентичності у процесі становлення особистості як суб'єкта діяльності та її включення у професійне середовище [28].

Значний внесок у розробку проблеми професійної ідентичності зроблено у працях О. П. Макарової, яка розглядає її як результат складного процесу професійного самовизначення та самореалізації особистості. Дослідниця акцентує увагу на тому, що професійна ідентичність формується під впливом соціальних, особистісних і діяльнісних чинників, а також змінюється протягом життя залежно від досвіду та умов діяльності [13]. У подальших дослідженнях авторка деталізує структуру цього феномену, виокремлюючи когнітивний, емоційно-ціннісний і поведінковий компоненти, що дозволяє розглядати професійну ідентичність як багаторівневу систему [14].

Розширюючи наукове розуміння даного феномену, О. П. Макарова у співавторстві з Н. Е. Мілорадовою визначає основні напрями дослідження професійної ідентичності, серед яких особливе місце посідають питання її формування, розвитку та трансформації в умовах змін професійного середовища [15]. У цьому контексті важливим є положення К. Л. Мілютіної, яка підкреслює,

що професійна ідентичність не є статичним утворенням, а зазнає трансформацій під впливом зовнішніх соціальних змін і внутрішніх психологічних процесів [26].

Психологічний аспект формування професійної ідентичності як окремої наукової проблеми детально розкрито у працях А. І. Черкашина, який розглядає її як процес інтеграції особистісних і професійних характеристик, що забезпечують ефективну діяльність та адаптацію до умов професійного середовища [34]. Водночас прикладні аспекти дослідження цього феномену розглядає М. М. Марусинець, акцентуючи увагу на ролі професійної ідентичності у практичній діяльності та її значенні для професійної ефективності [17].

Особливу увагу у сучасних дослідженнях приділено діагностиці професійної ідентичності. Так, К. О. Малофейкіна пропонує підходи до визначення статусів професійної ідентичності та їх емпіричного вимірювання, що дозволяє оцінити рівень її сформованості та динаміку розвитку [16].

Генезис поняття «професійна ідентичність» у психолого-педагогічному контексті досліджено Н. М. Гаврилюк, яка простежує еволюцію цього поняття від загальної теорії ідентичності до сучасного розуміння як складного інтегративного утворення, що формується у процесі професійної підготовки та діяльності [7].

У контексті сучасних соціальних викликів, зокрема воєнного стану, особливої актуальності набуває питання стійкості професійної ідентичності. Дослідження І. М. Ющенка та Т. С. Панченко доводять, що професійна ідентичність виступає важливим чинником життєстійкості особистості, сприяє збереженню психологічної рівноваги та ефективності діяльності в умовах стресу [35]. У свою чергу, дослідження сучасних освітніх трансформацій в умовах війни підкреслюють необхідність адаптації професійної ролі викладача та переосмислення його професійної ідентичності відповідно до нових соціальних реалій [9].

Окремої уваги у дослідженні професійної ідентичності заслуговує її структура, оскільки саме через структурні компоненти розкривається внутрішня

організація цього феномену та механізми його функціонування. У більшості сучасних психологічних підходів професійна ідентичність розглядається як багатокомпонентна система, яка інтегрує когнітивні, емоційно-ціннісні та поведінкові характеристики особистості. Така структура дозволяє не лише описати зміст професійного «Я», але й пояснити, яким чином воно реалізується у професійній діяльності [15].

Когнітивний компонент професійної ідентичності включає систему знань особистості про професію, уявлення про власні професійні якості, усвідомлення вимог діяльності та розуміння своєї ролі у професійному середовищі. Саме цей компонент забезпечує формування адекватного професійного «Я-образу» та орієнтацію в професійній сфері. Емоційно-ціннісний компонент відображає ставлення особистості до професії, рівень її прийняття, задоволеність професійною діяльністю, а також значущість професійних цінностей. Поведінковий (або діяльнісний) компонент проявляється у конкретних формах професійної поведінки, готовності до виконання професійних ролей, активності та здатності до самореалізації у професійній сфері [13].

Водночас окремі дослідники розширюють класичну трьохкомпонентну модель, доповнюючи її іншими складовими. Зокрема, у межах сучасних підходів доцільно виокремлювати мотиваційний компонент, який відображає спрямованість особистості на професійну діяльність, рівень її внутрішньої мотивації та прагнення до професійного розвитку. Також важливим є рефлексивний компонент, що забезпечує здатність особистості до самопізнання, аналізу власного професійного досвіду та корекції професійної поведінки [34].

У контексті динамічного розвитку особистості професійна ідентичність також розглядається як процесуальна структура, що включає певні етапи та рівні сформованості. Це дозволяє аналізувати її не лише як статичну характеристику, а як процес, що проходить через різні стадії – від первинного професійного самовизначення до інтегрованої та стабільної ідентичності. У цьому аспекті важливими є дослідження статусів професійної ідентичності, які відображають рівень її сформованості та ступінь визначеності професійного вибору [16].

Особливого значення набуває розгляд структури професійної ідентичності в умовах нестабільного соціального середовища, зокрема у період воєнного стану. У таких умовах відбувається не лише актуалізація окремих компонентів (емоційного, мотиваційного, рефлексивного), але й їх перебудова, що може призводити як до посилення професійної ідентичності, так і до її кризових проявів. Це підтверджує положення про те, що структура професійної ідентичності є відкритою та чутливою до зовнішніх впливів, зокрема соціальних та екстремальних факторів [26].

Таким чином, структура професійної ідентичності є багаторівневою та включає взаємопов'язані компоненти – когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінковий, мотиваційний і рефлексивний. Їх узгоджене функціонування забезпечує цілісність професійного «Я», ефективність діяльності та здатність особистості до адаптації у змінних умовах професійного середовища.

Таким чином, професійна ідентичність постає як складне, багатовимірне та динамічне психологічне утворення, що формується у процесі професійного розвитку особистості та зазнає трансформацій під впливом соціальних умов. Її структура включає взаємопов'язані когнітивні, емоційно-ціннісні та поведінкові компоненти, що забезпечують цілісність професійного «Я» та ефективність діяльності. У сучасних умовах воєнного стану значення професійної ідентичності зростає, оскільки вона виступає важливим ресурсом адаптації, психологічної стійкості та збереження професійної ефективності викладачів.

1.2. Психологічні чинники формування професійної ідентичності викладачів в період воєнного стану

У сучасних умовах соціальної нестабільності та воєнних викликів проблема формування професійної ідентичності викладачів набуває особливої актуальності. Воєнний стан суттєво трансформує як зовнішні умови професійної діяльності, так і внутрішній психологічний стан особистості, що, у свою чергу, впливає на процес професійного самовизначення, переосмислення професійних

ролей і цінностей. Викладачі змушені адаптуватися до нових форматів освітньої діяльності, підвищеного рівня невизначеності, психоемоційного напруження та змін у соціальному середовищі, що актуалізує питання виявлення психологічних чинників, які забезпечують стабільність і розвиток їх професійної ідентичності.

Професійна ідентичність у таких умовах виступає не лише як результат професійного становлення, але і як важливий ресурс адаптації, що дозволяє особистості зберігати цілісність професійного «Я», ефективно виконувати професійні функції та підтримувати психологічну рівновагу. Водночас вплив воєнного стану зумовлює посилення ролі внутрішніх психологічних ресурсів, таких як мотивація, резильєнтність, емоційна стійкість, а також зовнішніх чинників – соціальної підтримки, професійного середовища та організаційних умов діяльності.

У наукових дослідженнях підкреслюється, що психологічні чинники формування професійної ідентичності мають комплексний характер і включають взаємопов'язані мотиваційні, когнітивні, емоційні, діяльнісні та рефлексивні складові, які забезпечують інтеграцію особистісних і професійних характеристик. В умовах воєнного стану ці чинники набувають специфічного змісту та можуть як сприяти зміцненню професійної ідентичності, так і виступати джерелом її трансформації або дестабілізації.

Отже, актуальним є ґрунтовний аналіз психологічних чинників, що визначають процес формування професійної ідентичності викладачів у період воєнного стану, з урахуванням сучасних соціальних реалій та специфіки професійної діяльності в умовах кризи. Це дозволяє не лише поглибити теоретичне розуміння даного феномену, але й створити підґрунтя для подальших емпіричних досліджень та розробки практичних рекомендацій щодо підтримки викладачів.

Формування професійної ідентичності викладачів є складним і багатовимірним процесом, що зумовлюється впливом комплексу психологічних чинників, які взаємодіють між собою та визначають характер професійного самовизначення особистості. У сучасній психологічній науці ці чинники

розглядаються як система внутрішніх і зовнішніх умов, що сприяють або ускладнюють процес інтеграції особистісного та професійного «Я». Загальні підходи до визначення чинників формування професійної ідентичності представлені у фундаментальних дослідженнях, де підкреслюється їх зв'язок із професійним становленням, соціалізацією та самореалізацією особистості .

Одним із базових психологічних чинників є мотиваційний компонент, який визначає спрямованість особистості на професійну діяльність, рівень її зацікавленості та готовності до професійного розвитку. Дослідження показують, що сформована внутрішня мотивація сприяє більш стійкій та інтегрованій професійній ідентичності, тоді як її недостатній рівень може призводити до фрагментарності професійного самосприйняття [27]. Водночас мотиваційні процеси тісно пов'язані із системою цінностей, що визначають значущість професії для особистості та впливають на рівень її професійної залученості [31].

Важливим чинником є також когнітивний аспект, який включає усвідомлення змісту професійної діяльності, її вимог, а також формування адекватного образу професії та власного місця в ній. У працях дослідників підкреслюється, що чіткість професійних уявлень сприяє формуванню стабільної професійної ідентичності, тоді як їх розмитість може ускладнювати процес професійного самовизначення [18].

Не менш значущим є емоційний чинник, який відображає ставлення особистості до професії, рівень задоволеності діяльністю, емоційне включення та переживання професійної ролі. У контексті воєнного стану цей чинник набуває особливої ваги, оскільки викладачі функціонують в умовах хронічного стресу, невизначеності та підвищеного психоемоційного навантаження. Дослідження життєстійкості педагогів свідчать, що здатність до емоційної регуляції та збереження внутрішньої рівноваги є важливою передумовою підтримки професійної ідентичності [10].

У цьому контексті особливого значення набуває резильєнтність як здатність особистості протистояти стресовим впливам, адаптуватися до складних умов та зберігати ефективність діяльності. Вона виступає інтегральним

ресурсом, що забезпечує стабільність професійної ідентичності в умовах кризових ситуацій та сприяє її трансформації відповідно до нових реалій [10].

Окрему групу становлять соціально-психологічні чинники, які включають вплив професійного середовища, соціальної підтримки, професійної спільноти та освітнього простору. Зокрема, взаємодія з колегами, адміністрацією, студентами формує соціальний контекст, у якому відбувається становлення професійної ідентичності. Умови війни суттєво трансформують цей контекст, що зумовлює необхідність адаптації викладачів до нових форматів взаємодії та комунікації.

Важливим чинником формування професійної ідентичності є також рефлексивний компонент, що передбачає здатність особистості до самоаналізу, усвідомлення власного професійного досвіду та переосмислення професійної ролі. Саме рефлексія забезпечує гнучкість професійної ідентичності та її здатність до змін у відповідь на зовнішні виклики [6].

У сучасних умовах воєнного стану також актуалізується значення діяльнісного чинника, який проявляється у реальній професійній практиці викладача, його здатності виконувати професійні функції в умовах нестабільності, дистанційного навчання та обмежених ресурсів. Зміна форм і змісту професійної діяльності впливає на переосмислення професійної ролі та трансформацію професійної ідентичності [25].

Крім того, важливим є вплив глобальних та соціокультурних чинників, зокрема трансформації освітнього середовища, глобалізаційних процесів і воєнних подій, які змінюють вимоги до професійної діяльності викладача та сприяють формуванню нових моделей професійної ідентичності [30].

Таким чином, психологічні чинники формування професійної ідентичності викладачів у період воєнного стану мають комплексний характер і включають мотиваційні, когнітивні, емоційні, рефлексивні, діяльнісні та соціально-психологічні складові. Їх взаємодія визначає рівень сформованості професійної ідентичності, її стійкість та здатність до трансформації в умовах кризового середовища. Особливістю сучасного етапу є зростання ролі внутрішніх ресурсів

особистості, зокрема резильєнтності та саморегуляції, які забезпечують адаптацію викладачів до умов воєнного стану та збереження ефективності їх професійної діяльності.

Висновки до розділу 1

У першому розділі кваліфікаційної роботи здійснено теоретичний аналіз сутності, структури та психологічних чинників формування професійної ідентичності викладачів у період воєнного стану.

Встановлено, що професійна ідентичність є складним, інтегративним та динамічним психологічним утворенням, яке відображає рівень усвідомлення особистістю себе як суб'єкта професійної діяльності, прийняття професійних цінностей, норм і ролей, а також здатність до їх реалізації у практичній діяльності. Вона формується у процесі професійного становлення особистості та забезпечує цілісність професійного «Я», стабільність діяльності та ефективну самореалізацію.

Обґрунтовано, що структура професійної ідентичності є багатокомпонентною та включає взаємопов'язані складові: когнітивну (знання про професію та усвідомлення власної ролі), емоційно-ціннісну (ставлення до професії, прийняття її значущості), поведінкову (реалізація професійних ролей), а також мотиваційну та рефлексивну, які забезпечують спрямованість на професійну діяльність і здатність до саморозвитку. Узгоджене функціонування цих компонентів визначає рівень сформованості професійної ідентичності та її стійкість.

З'ясовано, що формування професійної ідентичності викладачів зумовлюється комплексом психологічних чинників, які включають мотиваційні, когнітивні, емоційні, рефлексивні, діяльнісні та соціально-психологічні складові. Визначено, що мотивація та ціннісні орієнтації забезпечують внутрішню спрямованість особистості на професійну діяльність; когнітивні чинники – адекватне розуміння професійної ролі; емоційні – рівень

задоволеності діяльністю та емоційної включеності; рефлексивні – здатність до самопізнання і корекції професійної поведінки; соціально-психологічні – вплив професійного середовища та соціальної підтримки.

Доведено, що в умовах воєнного стану відбувається трансформація як структури, так і змісту професійної ідентичності викладачів. Підвищений рівень стресу, невизначеності та зміни умов професійної діяльності актуалізують роль внутрішніх психологічних ресурсів особистості, зокрема резильєнтності, емоційної стійкості та здатності до саморегуляції. Водночас змінюється значущість окремих компонентів професійної ідентичності, що може призводити як до її зміцнення, так і до дестабілізації.

Встановлено, що професійна ідентичність у кризових умовах виступає важливим ресурсом адаптації, який забезпечує збереження психологічної рівноваги, ефективність професійної діяльності та здатність до професійного саморозвитку. Це зумовлює необхідність подальшого емпіричного дослідження психологічних чинників її формування, що стане предметом другого розділу роботи.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Організація та методи дослідження

Перехід від теоретичного аналізу проблеми до її емпіричного вивчення зумовлює необхідність чіткої організації дослідження та обґрунтованого добору методичного інструментарію. Вивчення психологічних чинників формування професійної ідентичності викладачів у період воєнного стану потребує комплексного підходу, який дозволяє врахувати багатовимірність цього феномену, його структурні компоненти та специфіку функціонування в умовах кризового соціального середовища.

Емпіричне дослідження спрямоване на виявлення особливостей взаємозв'язку між професійною ідентичністю викладачів та ключовими психологічними чинниками, такими як мотивація професійної діяльності, резильєнтність, емоційна стійкість, копінг-стратегії та рівень соціальної підтримки. Водночас важливим є встановлення ступеня їх впливу на рівень сформованості професійної ідентичності в умовах воєнного стану, що характеризуються підвищеним рівнем стресу, невизначеності та трансформацією професійного середовища.

Організація дослідження передбачає визначення вибірки, етапів проведення, умов збору емпіричних даних та забезпечення їх надійності й валідності. Особлива увага приділяється дотриманню етичних принципів психологічного дослідження, зокрема добровільності участі, конфіденційності та інформованої згоди респондентів, що є особливо важливим в умовах підвищеної соціально-психологічної напруженості.

Вибір методів дослідження зумовлений поставленою метою та завданнями роботи і передбачає поєднання психодіагностичних методик, що дозволяють комплексно оцінити як рівень сформованості професійної ідентичності, так і

окремі психологічні чинники її розвитку. Застосування методів математичної статистики забезпечує об'єктивність отриманих результатів та дозволяє виявити статистично значущі зв'язки між досліджуваними змінними. Розглянемо детальніше обрані методики дослідження.

Для безпосередньої діагностики рівня сформованості професійної ідентичності використано опитувальник діагностики професійної ідентичності А. Озеріна, який дозволяє комплексно оцінити особливості професійного самовизначення особистості, ступінь усвідомлення своєї належності до професійної спільноти та рівень інтеграції професійного «Я».

Зазначена методика спрямована на виявлення рівня сформованості професійної ідентичності за такими показниками, як: прийняття професійної ролі, усвідомлення власної професійної компетентності, задоволеність професійною діяльністю, а також готовність до подальшого професійного розвитку. Вона дозволяє визначити не лише загальний рівень професійної ідентичності, але й виявити її структурні особливості, що є важливим для комплексного аналізу досліджуваного феномену.

У контексті даного дослідження опитувальник адаптовано до вибірки викладачів закладів вищої освіти, що дозволяє врахувати специфіку їх професійної діяльності. Використання цієї методики забезпечує можливість оцінки інтегрального показника професійної ідентичності та його співвідношення з іншими психологічними чинниками, зокрема самооцінкою, емоційним ставленням до професії та кризовими переживаннями.

Таким чином, застосування опитувальника А. Озеріна є доцільним, оскільки він виступає базовим інструментом для визначення рівня сформованості професійної ідентичності та дозволяє здійснити подальший кореляційний аналіз із іншими змінними дослідження.

Зокрема, методику Дембо–Рубінштейн (у модифікації А. Прихожан) застосовано з метою визначення рівня інтегральної професійної самооцінки викладачів, їх професійних домагань, а також самооцінки ключових компонентів професійної діяльності. Дана методика дозволяє оцінити рівень сформованості

професійного «Я-образу» через показники самооцінки професійних здібностей, теоретичної компетентності, практичної професійної готовності, а також загальної самооцінки. Важливим є також можливість аналізу співвідношення між реальною самооцінкою та рівнем домагань, що дає змогу виявити ступінь узгодженості професійного самосприйняття та очікувань особистості. У контексті дослідження професійної ідентичності ця методика є доцільною, оскільки дозволяє виявити когнітивно-оцінний компонент професійної ідентичності та рівень її інтегрованості.

Використання цієї методики дозволяє дослідити глибинні психологічні переживання викладачів, які можуть виступати як чинниками дестабілізації професійної ідентичності, так і каталізаторами її трансформації. Отримані результати дають змогу встановити взаємозв'язок між типом і інтенсивністю кризових переживань та рівнем сформованості професійної ідентичності, що є важливим для подальшого аналізу в умовах воєнного стану.

З метою дослідження рівня психологічної стійкості викладачів в умовах воєнного стану використано шкалу резильєнтності Connor–Davidson Resilience Scale (CD-RISC). Дана методика спрямована на оцінку здатності особистості адаптуватися до стресових ситуацій, долати труднощі та зберігати ефективність діяльності в умовах підвищеного психоемоційного навантаження. Шкала дозволяє визначити інтегральний рівень резильєнтності, а також окремі її складові, зокрема: наполегливість, контроль над ситуацією, толерантність до невизначеності, здатність до саморегуляції та відновлення після стресу.

У контексті даного дослідження використання CD-RISC є обґрунтованим, оскільки резильєнтність виступає ключовим внутрішнім ресурсом, який забезпечує збереження професійної ідентичності викладачів в умовах воєнного стану. Високий рівень резильєнтності сприяє підтримці позитивного професійного «Я-образу», здатності до адаптації та ефективного функціонування в кризових умовах, тоді як її недостатній рівень може бути пов'язаний із дестабілізацією професійної ідентичності.

Для оцінки рівня емоційного виснаження та професійного вигорання використано Maslach Burnout Inventory (MBI), який є однією з найбільш валідних і поширених методик діагностики вигорання у професіях типу «людина–людина». Дана методика дозволяє визначити ступінь прояву трьох основних компонентів синдрому вигорання: емоційного виснаження, деперсоналізації та редукції професійних досягнень.

Емоційне виснаження відображає відчуття перевтоми, емоційного спустошення та зниження енергетичних ресурсів; деперсоналізація проявляється у формуванні формального, відчуженого ставлення до професійної діяльності та її суб'єктів; редукція професійних досягнень характеризується зниженням відчуття професійної компетентності та ефективності. У контексті дослідження професійної ідентичності викладачів дана методика є особливо значущою, оскільки емоційне вигорання безпосередньо впливає на трансформацію професійного «Я», зниження професійної мотивації та дестабілізацію ідентичності.

У дослідженні взяли участь 64 викладачі закладів вищої освіти міста Львів (Львівський державний університет внутрішніх справ, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Національний університет «Львівська Політехніка»), які представляють різні університети та здійснюють професійну діяльність у різних галузях підготовки. До складу вибірки увійшли 34 жінок та 30 чоловіків, що забезпечує відносно збалансований гендерний розподіл респондентів та дозволяє розглядати отримані результати як репрезентативні для аналізу психологічних особливостей професійної ідентичності викладачів.

Формування вибірки здійснювалося за принципом доступності із дотриманням добровільності участі респондентів. Усі учасники були поінформовані про мету дослідження та надали згоду на участь, що відповідає етичним вимогам проведення психологічних досліджень.

2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження

У даному підрозділі представлено результати емпіричного дослідження психологічних чинників формування професійної ідентичності викладачів у період воєнного стану. Аналіз отриманих даних спрямований на виявлення особливостей сформованості професійної ідентичності, а також визначення ролі ключових психологічних чинників, зокрема самооцінки, емоційного ставлення до професійної діяльності, кризових переживань, резильєнтності та рівня емоційного вигорання.

Особлива увага приділяється інтерпретації отриманих результатів у контексті умов воєнного стану, які суттєво впливають на психоемоційний стан викладачів, їх професійну діяльність та процеси професійного самовизначення. Це дозволяє розкрити специфіку трансформації професійної ідентичності в кризових умовах та визначити чинники, що сприяють її стабілізації або, навпаки, дестабілізації.

Таким чином, аналіз результатів емпіричного дослідження спрямований на комплексне висвітлення взаємозв'язків між досліджуваними змінними та обґрунтування ролі психологічних чинників у формуванні професійної ідентичності викладачів у сучасних соціальних умовах.

В таблиці 2.1 подано результати діагностики професійної ідентичності «Опитувальник діагностики професійної ідентичності студентів». Аналіз результатів дослідження рівня сформованості професійної ідентичності викладачів засвідчив достатньо високий рівень розвитку її основних компонентів, що свідчить про сформованість професійного «Я» більшості респондентів навіть в умовах воєнного стану.

**Таблиця 2.1 – результати діагностики професійної ідентичності
«Опитувальник діагностики професійної ідентичності студентів»**

№з/ п	Показники професійної ідентичності	Високий рівень, %	Низький рівень, %
1.	Шкала прийняття професійної ролі	69	31
2.	Шкала професійної самосвідомості	72	28
3.	Шкала задоволеності професійною	61	39

	діяльністю		
4.	Шкала професійної спрямованості	68	32
5.	Шкала інтегрованості професійного «Я»	71	29
6.	Шкала готовності до професійного розвитку	74	26

Зокрема, за шкалою прийняття професійної ролі високий рівень виявлено у 69% досліджуваних, тоді як низький – у 31%. Це свідчить про те, що більшість викладачів ідентифікують себе з професійною діяльністю, приймають свою роль та усвідомлюють значущість виконуваних функцій. Водночас наявність майже третини респондентів із низькими показниками може вказувати на певну дестабілізацію професійної ролі, що зумовлена кризовими умовами.

За шкалою професійної самосвідомості високий рівень продемонстрували 72% викладачів, що є одним із найвищих показників серед усіх шкал. Це свідчить про достатній рівень усвідомлення власних професійних якостей, компетентності та розуміння вимог професійної діяльності. Такий результат можна пояснити накопиченим професійним досвідом та сформованою системою професійних уявлень.

Дещо нижчі показники зафіксовано за шкалою задоволеності професійною діяльністю: високий рівень – 61%, низький – 39%. Це є найменш сприятливим показником серед досліджуваних, що свідчить про зниження рівня емоційного задоволення професією у значної частини викладачів. Така тенденція може бути пов'язана з підвищеним рівнем стресу, перевантаженням, зміною умов праці та психоемоційним виснаженням в умовах воєнного стану.

За шкалою професійної спрямованості високий рівень виявлено у 68% респондентів, що свідчить про збереження інтересу до професійної діяльності, прагнення до самореалізації та розвитку у професійній сфері. Це вказує на відносну стабільність мотиваційного компоненту професійної ідентичності навіть в умовах кризового середовища.

Досить високі результати отримано за шкалою інтегрованості професійного «Я» (71% – високий рівень), що свідчить про узгодженість між особистісними характеристиками викладачів та вимогами професійної

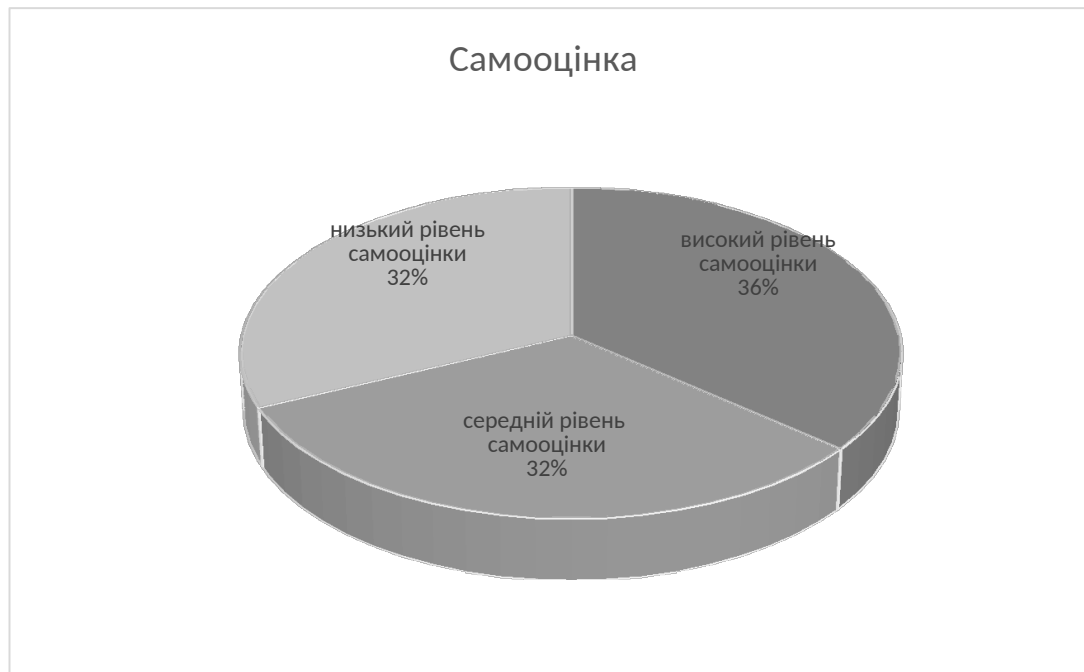
діяльності. Такий показник відображає цілісність професійного самосприйняття та здатність до адаптації у змінних умовах.

Найвищі значення зафіксовано за шкалою готовності до професійного розвитку (74% – високий рівень), що свідчить про виражену орієнтацію викладачів на самовдосконалення, підвищення кваліфікації та професійне зростання. Це є позитивним показником, який відображає наявність внутрішніх ресурсів та потенціалу до подолання кризових впливів.

Узагальнюючи отримані результати, можна зробити висновок, що професійна ідентичність викладачів у цілому характеризується достатнім рівнем сформованості, зокрема за когнітивним, мотиваційним та інтегративним компонентами. Водночас емоційний компонент, представлений задоволеністю професійною діяльністю, є найбільш вразливим до впливу кризових умов, що може свідчити про наявність ризиків емоційного вигорання та потребу у психологічній підтримці.

Таким чином, отримані результати підтверджують, що в умовах воєнного стану професійна ідентичність викладачів зберігає свою структурну цілісність, проте зазнає певних трансформацій, насамперед у емоційній сфері, що потребує подальшого аналізу у контексті взаємозв'язку з іншими психологічними чинниками.

Аналіз результатів дослідження рівня самооцінки викладачів за методикою Дембо–Рубінштейн дозволив виявити особливості когнітивно-оцінного компоненту професійної ідентичності в умовах воєнного стану. Результати зображена на рисунку 2.1.

Рисунок 2.1. Результати дослідження самооцінки

Отримані дані свідчать, що високий рівень самооцінки характерний для 36% респондентів, що вказує на сформованість позитивного професійного «Я-образу», впевненість у власних професійних можливостях та здатність ефективно виконувати професійну діяльність навіть в умовах підвищеного стресу. Такі викладачі, як правило, демонструють стійкість до зовнішніх впливів та збереження професійної ідентичності.

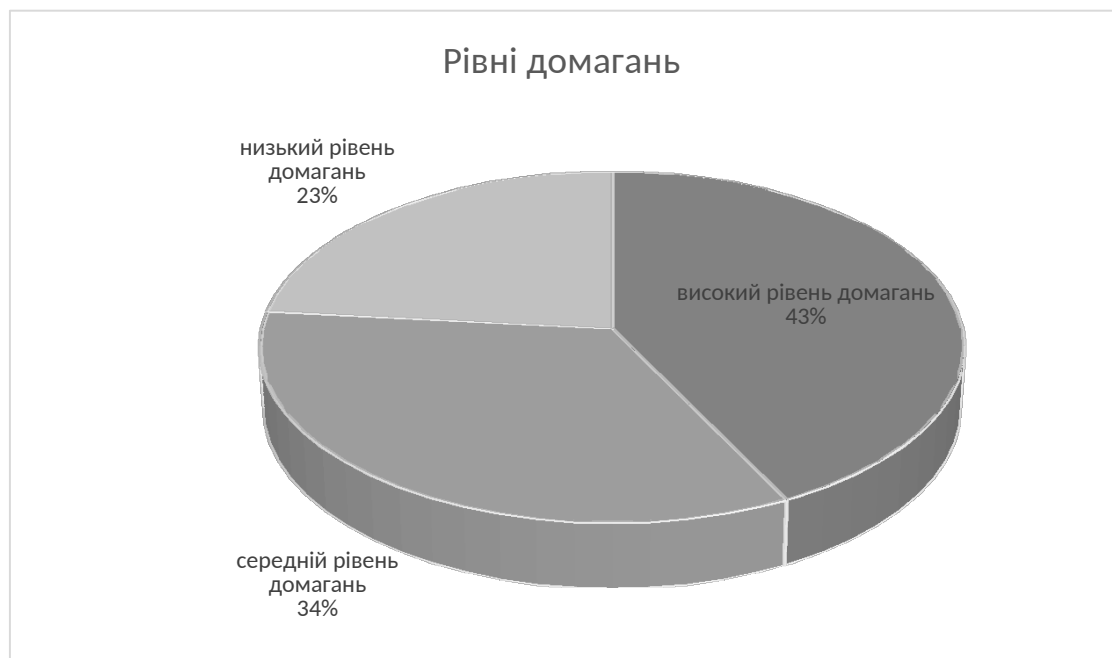
Водночас середній рівень самооцінки виявлено у 32% досліджуваних, що свідчить про відносно адекватне, але менш стабільне уявлення про власні професійні якості. Для цієї групи характерною є певна залежність самооцінки від зовнішніх умов, зокрема змін у професійному середовищі, що є типовим для ситуації невизначеності, пов'язаної з воєнним станом.

Разом із тим низький рівень самооцінки зафіксовано у 32% викладачів, що є досить значним показником. Це може свідчити про наявність внутрішньої невпевненості, зниження віри у власну професійну ефективність, а також про вплив кризових чинників, таких як емоційне виснаження, перевантаження та нестабільність умов праці. Така тенденція є потенційно ризикованою для формування професійної ідентичності, оскільки може призводити до її дестабілізації.

Узагальнюючи результати, слід зазначити, що структура самооцінки викладачів є досить поляризованою: майже рівна частка респондентів демонструє високий та низький рівні, що свідчить про неоднорідність вибірки за показниками професійної впевненості. Така ситуація може бути наслідком впливу воєнного стану, який по-різному впливає на психологічні ресурси особистості.

Отже, отримані результати підтверджують, що самооцінка як важливий компонент професійної ідентичності зазнає суттєвих коливань у кризових умовах. При цьому високий рівень самооцінки виступає ресурсом збереження професійної ідентичності, тоді як низький – фактором її потенційної дестабілізації.

Аналіз результатів дослідження рівня домагань викладачів (рис.2.2.) дозволив виявити особливості їх професійних очікувань, прагнень до самореалізації та орієнтації на досягнення в умовах воєнного стану.

Рисунок 2.2. Результати дослідження самооцінки

Отримані дані свідчать, що високий рівень домагань характерний для 43% респондентів, що є найвищим показником серед усіх рівнів. Це вказує на виражену мотивацію до професійного розвитку, прагнення до досягнення

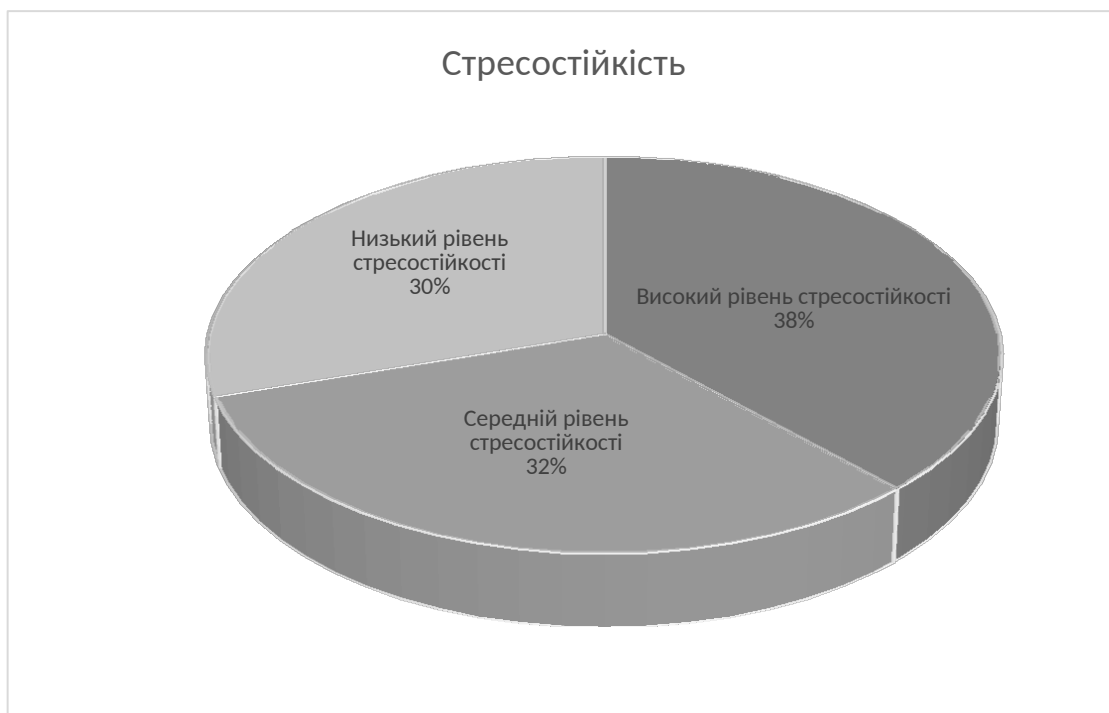
високих результатів та готовність до самовдосконалення. Така тенденція може розглядатися як позитивний ресурс, що сприяє підтримці професійної ідентичності та активній професійній позиції навіть у складних умовах.

Середній рівень домагань виявлено у 34% викладачів, що свідчить про помірковані професійні очікування та реалістичне оцінювання власних можливостей. Для цієї групи характерним є відносний баланс між прагненням досягати результатів і усвідомленням обмежень, зумовлених зовнішніми умовами.

Разом із тим низький рівень домагань зафіксовано у 23% респондентів, що може свідчити про зниження професійної активності, невпевненість у можливості досягнення значущих результатів або адаптацію до складних умов через зниження рівня очікувань. У контексті воєнного стану це може бути проявом психологічного захисту або наслідком емоційного виснаження.

Узагальнюючи отримані результати, слід зазначити, що для більшості викладачів характерна достатньо висока мотиваційна спрямованість, що проявляється у високому рівні домагань. Це свідчить про наявність внутрішнього потенціалу до професійного зростання та збереження активної професійної позиції навіть у кризових умовах. Водночас наявність групи респондентів із низьким рівнем домагань вказує на необхідність психологічної підтримки, спрямованої на відновлення мотиваційної сфери та зміцнення професійної ідентичності.

Аналіз результатів дослідження рівня резильєнтності викладачів дозволив оцінити їх здатність адаптуватися до стресових умов та зберігати ефективність професійної діяльності в період воєнного стану. На рисунку 2.3 подано результати.

Рисунок 2.3. Результати дослідження стресостійкості

Отримані дані свідчать, що високий рівень стресостійкості характерний для 38% респондентів, що вказує на наявність розвинених адаптаційних механізмів, здатність ефективно долати труднощі та зберігати психологічну рівновагу в умовах підвищеного навантаження. Такі викладачі характеризуються гнучкістю, внутрішньою стабільністю та здатністю швидко відновлюватися після стресових ситуацій, що виступає важливим ресурсом підтримки професійної ідентичності.

Середній рівень резильєнтності виявлено у 32% досліджуваних, що свідчить про наявність базових адаптаційних можливостей, однак із певною залежністю від зовнішніх умов. У кризових ситуаціях ця група може демонструвати як ефективні, так і менш продуктивні стратегії подолання стресу, що робить їх більш вразливими до впливу тривалих негативних чинників.

Разом із тим низький рівень стресостійкості зафіксовано у 30% викладачів, що є досить значним показником. Це може свідчити про недостатність внутрішніх психологічних ресурсів, труднощі у подоланні стресових ситуацій, підвищену емоційну вразливість та ризик розвитку дезадаптивних станів,

зокрема емоційного вигорання. У контексті воєнного стану такі показники потребують особливої уваги, оскільки можуть негативно впливати як на професійну діяльність, так і на формування та стабільність професійної ідентичності.

Узагальнюючи результати, можна зазначити, що рівень резильєнтності викладачів є неоднорідним: хоча значна частина респондентів демонструє достатній рівень психологічної стійкості, майже третина має низькі показники, що вказує на наявність групи ризику. Така поляризація може бути зумовлена індивідуальними особливостями, різним рівнем психологічних ресурсів, а також впливом тривалого стресу, пов'язаного з воєнними подіями.

Отже, отримані результати підтверджують, що резильєнтність виступає важливим чинником адаптації викладачів до умов воєнного стану та суттєво впливає на збереження їх професійної ідентичності. Високий рівень стресостійкості сприяє підтримці професійної ефективності та цілісності професійного «Я», тоді як її недостатній рівень може призводити до дестабілізації професійного самосприйняття.

Аналіз результатів дослідження емоційного вигорання викладачів (табл. 2.2) дозволив виявити особливості прояву його основних компонентів у період воєнного стану, що є важливим для розуміння психологічних чинників формування професійної ідентичності.

Таблиця 2.2. Результати дослідження емоційного вигорання

№з/п	Показники	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
1.	Емоційне виснаження	35	38	27
2.	Деперсоналізація	30	34	36
3.	Редукція професійних досягнень	37	30	33

Аналіз результатів дослідження емоційного вигорання викладачів дозволив виявити особливості прояву його основних компонентів у період

воєнного стану, що є важливим для розуміння психологічних чинників формування професійної ідентичності.

За шкалою емоційного виснаження встановлено, що високий рівень характерний для 35% респондентів, середній – для 38%, а низький – для 27%. Отримані результати свідчать про те, що у значної частини викладачів спостерігається підвищене відчуття перевтоми, емоційного спустошення та зниження енергетичних ресурсів. Домінування середнього та високого рівнів вказує на суттєвий вплив стресових умов воєнного стану на психоемоційний стан досліджуваних.

Аналіз показників за шкалою деперсоналізації показав, що високий рівень мають 30% викладачів, середній – 34%, тоді як низький рівень зафіксовано у 36% респондентів. Це свідчить про відносно помірний рівень відчуження у професійній взаємодії: хоча частина викладачів демонструє тенденції до формалізації міжособистісних контактів, у більшості все ж зберігається гуманістичне ставлення до студентів і професійної діяльності.

Щодо редукції професійних досягнень, високий рівень виявлено у 37% респондентів, середній – у 30%, низький – у 33%. Це свідчить про те, що значна частина викладачів відчуває зниження професійної ефективності, сумніви у власній компетентності та недостатню задоволеність результатами своєї діяльності. Така тенденція може бути пов'язана із змінами умов праці, підвищеним навантаженням та нестабільністю професійного середовища.

Узагальнюючи отримані результати, слід зазначити, що емоційне вигорання у викладачів має помірно виражений характер із тенденцією до зростання, особливо за показниками емоційного виснаження та редукції професійних досягнень. Це вказує на наявність ризиків психологічного виснаження, що може негативно впливати на професійну ідентичність, знижуючи рівень професійної впевненості та задоволеності діяльністю.

Таким чином, отримані результати підтверджують, що емоційне вигорання є суттєвим деструктивним чинником, який в умовах воєнного стану впливає на трансформацію професійної ідентичності викладачів. Зростання його проявів

може призводити до дестабілізації професійного «Я», зниження мотивації та ефективності професійної діяльності.

З метою виявлення взаємозв'язків між психологічними чинниками формування професійної ідентичності викладачів було проведено кореляційний аналіз із використанням коефіцієнта рангової кореляції Спірмена (ρ).

У результаті аналізу встановлено низку статистично значущих зв'язків між показниками професійної ідентичності, самооцінки, рівня домагань, резильєнтності та емоційного вигорання.

Зокрема, виявлено прямий статистично значущий зв'язок між рівнем професійної ідентичності та самооцінкою ($\rho = 0,62$; $p \leq 0,01$), що свідчить про те, що підвищення впевненості у власних професійних можливостях супроводжується зростанням рівня ідентифікації з професійною діяльністю.

Також встановлено позитивний зв'язок між професійною ідентичністю та рівнем домагань ($\rho = 0,54$; $p \leq 0,01$), що вказує на те, що викладачі з високими професійними цілями та прагненнями мають більш сформовану професійну ідентичність.

Аналіз зв'язку між резильєнтністю та професійною ідентичністю показав наявність помірного прямого зв'язку ($\rho = 0,48$; $p \leq 0,01$), що підтверджує роль психологічної стійкості як ресурсу підтримки професійного «Я» в умовах воєнного стану.

Водночас виявлено обернений статистично значущий зв'язок між професійною ідентичністю та емоційним виснаженням ($\rho = -0,57$; $p \leq 0,01$), що свідчить про те, що зростання рівня вигорання супроводжується зниженням рівня сформованості професійної ідентичності.

Подібна тенденція спостерігається і щодо редукції професійних досягнень ($\rho = -0,52$; $p \leq 0,01$), що вказує на те, що відчуття професійної неефективності негативно впливає на професійне самосприйняття викладачів.

Менш виражений, але статистично значущий зв'язок встановлено між деперсоналізацією та професійною ідентичністю ($\rho = -0,41$; $p \leq 0,05$), що свідчить

про поступове зниження ідентифікації з професією при зростанні відчуженості у професійній взаємодії.

Окрім цього, виявлено прямий зв'язок між резильєнтністю та самооцінкою ($\rho = 0,46$; $p \leq 0,01$), що підтверджує, що психологічно стійкі викладачі більш впевнені у своїх професійних можливостях.

Встановлено також обернений зв'язок між резильєнтністю та емоційним виснаженням ($\rho = -0,49$; $p \leq 0,01$), що свідчить про те, що високий рівень стресостійкості знижує ризик розвитку емоційного вигорання.

Таким чином, результати кореляційного аналізу підтверджують, що професійна ідентичність викладачів формується під впливом як ресурсних, так і деструктивних психологічних чинників. До ресурсних належать самооцінка, рівень домагань та резильєнтність, які мають прямі позитивні зв'язки з професійною ідентичністю. Натомість емоційне вигорання виступає деструктивним чинником, що негативно впливає на її сформованість.

Отримані результати дозволяють стверджувати, що в умовах воєнного стану ключову роль у збереженні професійної ідентичності відіграє баланс між внутрішніми ресурсами особистості та рівнем психоемоційного виснаження.

2.3. Методичні рекомендації щодо формування професійної ідентичності викладачів

Результати проведеного теоретичного та емпіричного дослідження дозволяють сформулювати комплекс методичних рекомендацій, спрямованих на підтримку та розвиток професійної ідентичності викладачів в умовах воєнного стану. Їх розробка ґрунтується на виявлених психологічних чинниках, зокрема ролі самооцінки, рівня домагань, резильєнтності та впливу емоційного вигорання.

Розвиток адекватної професійної самооцінки є одним із ключових напрямів формування професійної ідентичності викладачів, оскільки саме вона визначає рівень впевненості у власних професійних можливостях, здатність до самореалізації та ефективність діяльності. В умовах воєнного стану значення

цього чинника суттєво зростає, оскільки нестабільність соціального середовища, підвищене психоемоційне навантаження та зміни у форматах освітнього процесу можуть призводити до коливань самооцінки, її зниження або, навпаки, неадекватного завищення.

Адекватна професійна самооцінка передбачає реалістичне усвідомлення власних професійних знань, умінь і компетентностей, а також здатність критично оцінювати результати своєї діяльності без надмірної самокритики чи ідеалізації. Її формування сприяє підвищенню внутрішньої стабільності особистості, зниженню рівня тривожності та зміцненню професійної ідентичності.

З метою розвитку адекватної професійної самооцінки доцільно впроваджувати такі заходи:

Рефлексивні практики, що сприяють усвідомленню власного професійного досвіду. До них належать ведення щоденників професійного розвитку, регулярний самоаналіз проведених занять, оцінка власних сильних і слабких сторін, а також визначення зон подальшого зростання. Такі практики дозволяють викладачам формувати більш об'єктивне уявлення про себе як професіонала.

Супервізійна та інтервізійна діяльність, яка передбачає обговорення професійних ситуацій у колі колег. Це сприяє отриманню конструктивного зворотного зв'язку, зниженню рівня суб'єктивності в оцінці власної діяльності та формуванню більш адекватного професійного самосприйняття.

Використання системи багатоканального зворотного зв'язку, зокрема від студентів, колег та адміністрації. При цьому важливо забезпечити конструктивний характер такого зворотного зв'язку, орієнтований не на критику, а на розвиток, що дозволяє викладачеві бачити об'єктивну картину своєї професійної діяльності.

Формування навичок самоприйняття та самопідтримки, що включає розвиток позитивного ставлення до себе як професіонала, визнання власних досягнень і прийняття помилок як природної частини професійного розвитку. Це особливо важливо в умовах стресу, коли зростає ризик зниження самооцінки.

Психологічні тренінги з розвитку впевненості у собі, які спрямовані на формування адекватного рівня домагань, зниження внутрішньої напруженості та розвиток навичок саморегуляції. Такі тренінги можуть включати вправи на усвідомлення власних ресурсів, роботу з внутрішнім діалогом та подолання негативних установок.

Порівняльний аналіз досягнень у динаміці, а не через зовнішнє порівняння з іншими, що дозволяє уникнути формування заниженої самооцінки та сприяє розвитку внутрішніх критеріїв оцінювання.

Таким чином, розвиток адекватної професійної самооцінки передбачає системну роботу, спрямовану на поєднання рефлексії, соціальної підтримки та формування позитивного професійного досвіду. Реалізація зазначених заходів сприятиме зміцненню професійної ідентичності викладачів, підвищенню їх психологічної стійкості та ефективності професійної діяльності в умовах воєнного стану.

Рівень професійних домагань є важливим мотиваційним компонентом професійної ідентичності, який відображає систему очікувань особистості щодо власних досягнень, прагнення до самореалізації та професійного зростання. В умовах воєнного стану цей показник зазнає суттєвих трансформацій: з одного боку, у частини викладачів зберігається високий рівень домагань як прояв внутрішньої мотивації, з іншого – спостерігається тенденція до їх зниження як адаптивної реакції на складні та нестабільні умови професійної діяльності.

Оптимальний рівень домагань передбачає узгодженість між прагненнями особистості та її реальними можливостями. Надмірно завищені домагання можуть призводити до хронічного незадоволення, внутрішньої напруженості та ризику емоційного вигорання, тоді як занижені – до втрати мотивації, зниження професійної активності та уповільнення професійного розвитку. Саме тому важливим завданням є формування реалістичного, гнучкого рівня домагань, який відповідає умовам діяльності та індивідуальним ресурсам викладача.

З метою оптимізації рівня професійних домагань доцільно впроваджувати такі заходи:

Навчання постановці реалістичних цілей, що передбачає використання принципів SMART-планування (конкретність, вимірюваність, досяжність, релевантність, обмеженість у часі). Це дозволяє викладачам структурувати свої професійні прагнення та уникати завищених очікувань.

Розвиток навичок коротко- та довгострокового планування, що сприяє формуванню чіткої перспективи професійного розвитку навіть в умовах невизначеності. Важливим є акцент на поетапному досягненні цілей, що знижує рівень стресу.

Формування гнучкості у професійних очікуваннях, що передбачає здатність коригувати власні цілі відповідно до змін зовнішнього середовища. Це особливо актуально в умовах воєнного стану, коли стабільність професійної діяльності порушується.

Робота з внутрішніми установками, спрямована на подолання перфекціонізму, страху помилки та надмірної самокритики. Формування установки на розвиток (growth mindset) сприяє сприйняттю труднощів як можливостей для навчання.

Підтримка балансу між професійними цілями та особистісними ресурсами, що передбачає усвідомлення власних можливостей і обмежень, а також запобігання перевантаженню.

Регулярний моніторинг досягнень, який дозволяє відстежувати прогрес, коригувати рівень домагань і підвищувати впевненість у власних можливостях.

Психологічний супровід викладачів, спрямований на зниження внутрішньої напруженості, формування адекватного рівня домагань та підтримку мотиваційної сфери.

Таким чином, оптимізація рівня професійних домагань є важливим напрямом формування професійної ідентичності викладачів, що забезпечує гармонізацію мотиваційної сфери, підвищення ефективності діяльності та зниження ризику емоційного вигорання. В умовах воєнного стану це набуває особливого значення, оскільки дозволяє зберігати активну професійну позицію та підтримувати психологічну стійкість особистості.

Резильєнтність (психологічна стійкість) є одним із ключових ресурсних чинників формування професійної ідентичності викладачів, особливо в умовах воєнного стану. Вона визначає здатність особистості ефективно адаптуватися до стресових впливів, зберігати психологічну рівновагу, підтримувати професійну активність та відновлюватися після пережитих труднощів. У контексті отриманих емпіричних результатів, які засвідчили наявність значної частки викладачів із середнім і низьким рівнем резильєнтності, актуалізується потреба у цілеспрямованому розвитку цього ресурсу.

Резильєнтність забезпечує збереження цілісності професійного «Я» в умовах нестабільності, сприяє зниженню негативного впливу стресу та запобігає розвитку емоційного вигорання. Вона також пов'язана із позитивною професійною самооцінкою, адекватним рівнем домагань та ефективними копінг-стратегіями, що в комплексі сприяє зміцненню професійної ідентичності.

З метою підвищення рівня резильєнтності викладачів доцільно впроваджувати такі напрями роботи:

Розвиток навичок емоційної саморегуляції, що передбачає навчання технік управління емоційними станами (дихальні вправи, м'язова релаксація, техніки майндфулнес, методи усвідомленості). Це сприяє зниженню рівня тривожності та напруження.

Формування адаптивних копінг-стратегій, які дозволяють ефективно долати стресові ситуації. До них належать активне вирішення проблем, пошук соціальної підтримки, позитивна переоцінка складних ситуацій та розвиток гнучкого мислення.

Розвиток толерантності до невизначеності, що є надзвичайно важливим у період воєнного стану. Це включає формування здатності приймати ситуації, які не піддаються повному контролю, та адаптуватися до змін.

Зміцнення внутрішніх ресурсів особистості, зокрема впевненості у власних можливостях, оптимізму, внутрішнього локусу контролю та віри у власну ефективність. Це сприяє підвищенню психологічної стійкості.

Підтримка фізичного та психоемоційного здоров'я, що включає дотримання режиму праці та відпочинку, фізичну активність, достатній сон та турботу про власний ресурсний стан.

Організація тренінгів резильєнтності, спрямованих на розвиток стресостійкості, формування навичок адаптації та відновлення після кризових подій. Такі тренінги можуть включати вправи на розвиток усвідомленості, роботу з негативними установками та формування позитивного мислення.

Розвиток соціальної підтримки, що передбачає активну взаємодію з колегами, участь у професійних спільнотах, обмін досвідом та взаємодопомогу. Соціальні зв'язки виступають важливим буфером у подоланні стресу.

Формування смислових орієнтацій, що включає переосмислення значущості професійної діяльності, усвідомлення її соціальної ролі та особистісного сенсу, особливо в умовах суспільних викликів.

Таким чином, підвищення рівня резильєнтності викладачів є стратегічно важливим напрямом підтримки їх професійної ідентичності в умовах воєнного стану. Комплексний підхід до розвитку цього ресурсу дозволяє не лише зменшити негативний вплив стресу, але й забезпечити збереження професійної ефективності, мотивації та психологічної стабільності особистості.

Емоційне вигорання є одним із ключових деструктивних чинників, що негативно впливають на формування та стабільність професійної ідентичності викладачів. В умовах воєнного стану, які характеризуються підвищеним рівнем стресу, невизначеності та психоемоційного навантаження, ризик розвитку вигорання суттєво зростає. Отримані емпіричні результати, що свідчать про значну частку викладачів із середнім і високим рівнем емоційного виснаження та редукції професійних досягнень, актуалізують необхідність системної профілактики цього явища.

Емоційне вигорання проявляється у формі емоційного виснаження, деперсоналізації та зниження відчуття професійної ефективності, що призводить до втрати інтересу до діяльності, зниження мотивації та порушення цілісності

професійного «Я». У цьому контексті профілактика вигорання є важливою умовою збереження професійної ідентичності та психологічного благополуччя викладачів.

З метою запобігання розвитку емоційного вигорання доцільно впроваджувати такі напрями роботи:

Оптимізація професійного навантаження, що передбачає раціональне планування робочого часу, чергування інтенсивної діяльності з періодами відпочинку, а також уникнення хронічного перевантаження. Важливо формувати навички пріоритезації завдань і делегування.

Розвиток навичок емоційної саморегуляції, що включає навчання технік зниження напруження (дихальні вправи, релаксація, техніки усвідомленості), управління емоціями та запобігання їх накопиченню.

Формування навичок психологічного відновлення, які передбачають свідоме використання ресурсних практик (хобі, фізична активність, соціальна взаємодія), що сприяють відновленню психоемоційного стану.

Робота з професійними смислами, спрямована на переосмислення значущості професійної діяльності, актуалізацію її соціальної ролі та відновлення внутрішньої мотивації. Це дозволяє знизити відчуття беззмістовності та підвищити залученість у діяльність.

Розвиток навичок психологічної дистанції, що полягає у здатності відокремлювати професійну діяльність від особистого життя, уникати емоційного перенесення робочих проблем та зберігати внутрішній баланс.

Підтримка соціально-психологічного клімату в колективі, що включає створення атмосфери довіри, взаємопідтримки, відкритої комунікації та можливості обговорення складних професійних ситуацій.

Проведення психопрофілактичних заходів, зокрема тренінгів із профілактики вигорання, груп психологічної підтримки, консультацій із фахівцями, спрямованих на підвищення усвідомленості щодо власного стану та формування ефективних стратегій подолання стресу.

Розвиток особистісної стійкості та ресурсності, що включає формування позитивного мислення, оптимізму, внутрішнього локусу контролю та здатності до адаптації.

Таким чином, профілактика емоційного вигорання викладачів передбачає комплексний підхід, що поєднує організаційні, психологічні та особистісні заходи. Її реалізація сприяє зниженню рівня емоційного виснаження, підтримці професійної мотивації та зміцненню професійної ідентичності. В умовах воєнного стану це є необхідною умовою забезпечення ефективності професійної діяльності та збереження психологічного здоров'я викладачів.

Рефлексивні та професійно-особистісні ресурси є важливою складовою формування та підтримки професійної ідентичності викладачів, оскільки забезпечують усвідомлення власного професійного досвіду, здатність до саморозвитку та адаптації в умовах змін. У період воєнного стану, коли професійна діяльність зазнає суттєвих трансформацій, значення рефлексії як механізму осмислення нових умов та переоцінки власної ролі значно зростає.

Рефлексія дозволяє викладачеві аналізувати власні професійні дії, оцінювати їх ефективність, усвідомлювати власні сильні та слабкі сторони, а також коригувати поведінку відповідно до змін у професійному середовищі. Вона сприяє інтеграції особистісних і професійних смислів, що є основою цілісної та стійкої професійної ідентичності.

З метою розвитку рефлексивних та професійно-особистісних ресурсів доцільно впроваджувати такі напрями роботи:

Систематичне застосування рефлексивних практик, що передбачає регулярний самоаналіз професійної діяльності, осмислення власних досягнень і труднощів, ведення рефлексивних щоденників. Це сприяє формуванню усвідомленого ставлення до професійного розвитку.

Розвиток навичок критичного мислення, що дозволяє об'єктивно оцінювати професійні ситуації, приймати обґрунтовані рішення та адаптуватися до складних умов діяльності.

Формування індивідуальної траєкторії професійного розвитку, яка передбачає визначення особистісно значущих цілей, планування професійного зростання та усвідомлення власних ресурсів і обмежень.

Участь у програмах підвищення кваліфікації, що сприяє розширенню професійних знань, розвитку компетентностей та зміцненню впевненості у власній професійній спроможності.

Залучення до професійних спільнот, що забезпечує обмін досвідом, підтримку з боку колег, розширення професійних контактів та формування відчуття належності до професійної групи.

Розвиток навичок саморегуляції та самопідтримки, що включає усвідомлення власних психологічних станів, вміння керувати ними та підтримувати внутрішній баланс.

Переосмислення професійної ролі в умовах суспільних викликів, що сприяє формуванню нових смислів професійної діяльності та підвищенню її особистісної значущості.

Формування установки на безперервний розвиток, що передбачає готовність до навчання протягом життя, відкритість до нових знань і змін.

Таким чином, розвиток рефлексивних та професійно-особистісних ресурсів є важливою умовою формування стійкої професійної ідентичності викладачів. У період воєнного стану це дозволяє забезпечити гнучкість професійного мислення, підвищити адаптивність та зберегти ефективність професійної діяльності, незважаючи на складні та нестабільні умови.

Висновки до розділу 2

У другому розділі кваліфікаційної роботи представлено результати емпіричного дослідження психологічних чинників формування професійної ідентичності викладачів у період воєнного стану.

За результатами дослідження встановлено, що професійна ідентичність викладачів у цілому характеризується достатнім рівнем сформованості. Зокрема, більшість респондентів продемонстрували високі показники за шкалами

професійної самосвідомості (72%), інтегрованості професійного «Я» (71%), готовності до професійного розвитку (74%) та прийняття професійної ролі (69%), що свідчить про усвідомлення себе як суб'єкта професійної діяльності, позитивне ставлення до професії та орієнтацію на професійне зростання. Водночас найнижчі показники виявлено за шкалою задоволеності професійною діяльністю (61% високого рівня), що вказує на певне зниження емоційного компоненту професійної ідентичності в умовах воєнного стану.

Аналіз результатів за методикою Дембо–Рубінштейн показав, що для викладачів характерна поляризація рівня самооцінки: високий рівень мають 36% респондентів, тоді як 32% демонструють низький рівень. Це свідчить про неоднорідність професійної впевненості та наявність групи ризику щодо дестабілізації професійного «Я». Водночас рівень домагань у більшості викладачів є високим (43%), що вказує на збереження мотивації до професійного розвитку, однак у частини респондентів спостерігається дисбаланс між самооцінкою та домаганнями, що може зумовлювати внутрішню напруженість.

Результати дослідження резильєнтності засвідчили, що лише 38% викладачів мають високий рівень стресостійкості, тоді як 30% – низький, що свідчить про недостатність адаптаційних ресурсів у значної частини досліджуваних. Це вказує на наявність психологічної вразливості до впливу стресових чинників воєнного стану.

Аналіз показників емоційного вигорання виявив, що значна частина викладачів характеризується середнім та високим рівнями емоційного виснаження (73% сумарно), а також високим рівнем редукції професійних досягнень (37%). Це свідчить про наявність тенденції до професійного виснаження, що може негативно впливати на ефективність діяльності та стабільність професійної ідентичності.

Проведений кореляційний аналіз підтвердив наявність статистично значущих взаємозв'язків між досліджуваними показниками. Зокрема, встановлено прямі зв'язки між професійною ідентичністю та самооцінкою ($\rho = 0,62; p \leq 0,01$), рівнем домагань ($\rho = 0,54; p \leq 0,01$) і резильєнтністю ($\rho = 0,48; p \leq$

0,01), що свідчить про роль цих чинників як ресурсів її формування. Водночас виявлено обернені зв'язки між професійною ідентичністю та емоційним виснаженням ($\rho = -0,57$; $p \leq 0,01$), редукцією професійних досягнень ($\rho = -0,52$; $p \leq 0,01$) та деперсоналізацією ($\rho = -0,41$; $p \leq 0,05$), що підтверджує деструктивний вплив емоційного вигорання.

Таким чином, результати емпіричного дослідження дозволяють зробити висновок, що професійна ідентичність викладачів у період воєнного стану формується під впливом комплексу взаємопов'язаних психологічних чинників. Визначальну роль відіграють внутрішні ресурси особистості (самооцінка, мотивація, резильєнтність), які сприяють її збереженню та розвитку, тоді як емоційне вигорання виступає ключовим фактором ризику, що може призводити до її дестабілізації.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне та емпіричне дослідження психологічних чинників формування професійної ідентичності викладачів у період воєнного стану.

У результаті теоретичного аналізу встановлено, що професійна ідентичність є складним, інтегративним і динамічним психологічним утворенням, яке відображає усвідомлення особистістю себе як суб'єкта професійної діяльності, прийняття професійних цінностей, норм і ролей. Обґрунтовано, що її структура включає когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінковий, мотиваційний та рефлексивний компоненти, узгодженість яких забезпечує цілісність професійного «Я».

Визначено, що формування професійної ідентичності відбувається під впливом комплексу психологічних чинників, серед яких ключове місце займають самооцінка, рівень домагань, мотиваційна спрямованість, резильєнтність, а також соціально-психологічні умови професійного середовища. Доведено, що в умовах воєнного стану ці чинники зазнають трансформації, що впливає на стабільність і динаміку професійної ідентичності.

Результати емпіричного дослідження показали, що професійна ідентичність викладачів у цілому характеризується достатнім рівнем сформованості. Більшість респондентів демонструють високі показники за шкалами професійної самосвідомості, інтегрованості професійного «Я» та готовності до професійного розвитку, що свідчить про збереження професійної орієнтації та прагнення до самореалізації навіть в умовах воєнного стану.

Водночас виявлено, що емоційний компонент професійної ідентичності є найбільш вразливим: значна частина викладачів демонструє зниження рівня задоволеності професійною діяльністю, що може бути наслідком підвищеного психоемоційного навантаження, нестабільності та змін у професійному середовищі.

Встановлено, що самооцінка викладачів має неоднорідний характер, що проявляється у поєднанні високих і низьких її рівнів, тоді як рівень домагань у більшості респондентів залишається високим. Це свідчить про збереження мотиваційного потенціалу, однак у частини викладачів спостерігається дисбаланс між рівнем домагань і самооцінкою, що може спричиняти внутрішню напруженість.

Доведено, що резильєнтність виступає важливим ресурсним чинником формування професійної ідентичності, однак значна частина викладачів характеризується недостатнім рівнем стресостійкості, що підвищує їх вразливість до впливу кризових умов.

Виявлено, що емоційне вигорання є суттєвим деструктивним чинником, який проявляється у формі емоційного виснаження, деперсоналізації та редукції професійних досягнень. Його зростання негативно впливає на професійну ідентичність, знижуючи рівень професійної впевненості та ефективності діяльності.

Результати кореляційного аналізу підтвердили, що професійна ідентичність має статистично значущі прямі зв'язки із самооцінкою, рівнем домагань та резильєнтністю, а також обернені зв'язки з показниками емоційного вигорання. Це дозволяє розглядати зазначені чинники як ключові у процесі її формування.

Узагальнюючи отримані результати, встановлено, що професійна ідентичність викладачів у період воєнного стану зберігає свою структурну цілісність, однак зазнає трансформацій під впливом кризових факторів. Її формування визначається балансом між внутрішніми ресурсами особистості та рівнем психоемоційного виснаження.

Перспективою подальших досліджень є розробка та впровадження програм психологічної підтримки викладачів, спрямованих на підвищення рівня резильєнтності, профілактику емоційного вигорання та зміцнення професійної ідентичності в умовах кризових ситуацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчик О. Б., Кузнецова М. Б. ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності: збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, Україна, 09 жовтня 2025 року) / Редколегія: О. М. Петровський, І. М. Вітенко, О. І. Когут, Ю. Ч. Шайнюк, В.Є. Кавецький, О.Я. Жизномірська, М.М. Корман, Т. В. Магера, Н.Б. Стрийвус, З.П. Шарлович. Тернопіль: ФОП Осадца Ю.В. 2025. 458 с. С.21-22
2. Антонова Н. В. Особливості професійної ідентичності студентів психологічного факультету. Проблеми загальної та педагогічної психології : збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 2009. Т. XI. Ч. 4. С. 16– 28.
3. Бигар, Г., Прокоп, І., & Піц, І. (2019). ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЯК ОДИН ІЗ ФАКТОРІВ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ. Молодий вчений, 5 (69), 399-401. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-5-69-85>
4. Борисюк А.С. До проблеми професійної ідентичності майбутнього фахівця. Практична психологія та соціальна робота. 2007. № 9. С. 63–68.
5. Бурч О. І. Основні чинники розвитку професійної ідентичності майбутніх психологів та їх характеристика. Теоретичні і прикладні проблеми психології. 2015. № 2. С. 111–117.
6. Гавриловська К. П., Вигівська О. В. Психологічні механізми формування професійної ідентичності студентів-випускників спеціальності «Психологія». Теорія і практика сучасної психології. 2018. Вип. 3. С. 173–178.
7. Гаврилюк Н. М. Генезис психолого-педагогічного поняття «професійна ідентичність». Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія. 2020. №1. С. 18–26.

8. Дружиніна І. А. Професійна ідентичність майбутніх психологів як умова їх професійного зростання. Психологія: реальність і перспективи. 2013. Вип. 1. С. 64–66.
9. Єрмакова, С.С., Іванова, О.С. і Буренко, М.С. 2023. Парадигма вищої освіти в умовах війни та глобальних викликів ХХІ століття. *Академічні візії*. С.1-8. DOI:<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7664976>
10. Кузнєцова, О. В. Життєстійкість педагога в умовах війни: аналіз парціальних позицій / О. В. Кузнєцова // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Психологія / редкол.: У. Б. Михайлишин (голов. ред.), О. Т. Смуk, В. М. Корольчук та ін. – Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2023. – Вип. 1. – С. 67–72. – Рез.– укр., англ. – Бібліогр.: с. 72 (16 назв). URL <http://psy-visnyk.uzhnu.uz.ua/index.php/psy/article/view/198/284>
11. Лукіяничук А. М. Динаміка розвитку професійної ідентичності у майбутніх педагогів. Identity of a personality and a group: psycho-pedagogical and sociocultural aspects : materials of the international scientific conference on January 27–28, 2014. Prague : Vědecko vydavatelské centrum «Sociosféra-CZ». С. 100–103
12. Лялюк Г. Модель психологічного супроводу становлення професійної ідентичності майбутніх педагогів як психолого-педагогічна проблема. Проблеми гуманітарних наук. Серія: Психологія. 2016. Вип. 39. С. 105–111
13. Макарова О. П. Професійна ідентичність особистості у психологічних дослідженнях. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2013. Вип. 14. Ч. II. С. 201–208.
14. Макарова О. П. ПРОФЕСІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ: СТРУКТУРА ТА ОСОБЛИВОСТІ Теорія і практика сучасної психології 2019 р., № 3, Т. 1. С.77-81. DOI <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2019.3-1.14>
15. Макарова О. П., Мілорадова Н. Е. Напрямки дослідження професійної ідентичності. Вісник Національного університету оборони України. 2014. Вип. 3. С. 268–272.

16. Малофейкіна К . О . (2022). Діагностика статусу професійної ідентичності в Україні : порівняння результатів двох дослідів . Вісник Харківського національного університету імені В . Н . Каразіна , серія « Психологія » , (73),17-25. <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2022-73-02>
17. Марусинець М. М. Прикладні аспекти дослідження професійної ідентичності особистості. Соціальна психологія. 2005. №3(11). С. 90–97.
18. Матеюк О. А. Психологічні особливості професійної ідентичності майбутніх суб'єктів праці. Науковий вісник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. №1. С. 131–140
19. Мельник І. М. Основні напрями психологічних досліджень феномену ідентичності. Особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Вінниця, 29–30 листопада 2017 р.). Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2017. С. 82–85.
20. Мельник І. М. Професійна ідентичність у структурі психологічної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Підготовка фахівців соціономічних професій в умовах сучасного соціокультурного простору: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю / ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Вінниця : ФОП Тарнашинський О. В., 2017. Вип. 5. С. 76–79.
21. Мельник І. М. Професійна ідентичність як чинник особистісного професійного становлення майбутніх учителів початкової школи. SCIENCE, RESEARCH, DEVELOPMENT №2. 27.02.2018–28.02.2018. London. P.79–87. 112.
22. Мельник І. М. Психологічні аспекти професійної ідентичності майбутніх учителів початкової школи. Науковий журнал. Херсон : Видавництво «Молодий вчений», 2018. №3(55). С. 282–287.
23. Мельник І. М. Фактори формування професійної ідентичності вчителя. Теорія і практика сучасної психології : зб. наук. пр. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2018. №2. С. 158–163.
24. Мельник І. М., Шахов В. І. Формування критичного мислення як необхідна умова професійної ідентичності майбутніх учителів. Сучасні

інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. Київ ; Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2018. Вип. 51. С. 435–440.

25. Мирончук, Н., 2018. Професійна діяльність викладача вищої школи: суспільні виклики та проблеми змісту підготовки. В О. А. Дубасенюк, ред. Професійна освіта: андрагогічний підхід: монографія. Житомир: Вид. О. О. Євенок, с. 146-172.

26. Мілютіна К. Л. Трансформація професійної ідентичності особистості. Ринок праці та зайнятість населення. 2013. №2. С. 39–42.

27. Олексенко С.В. та Хоменко О.А, *Дослідження мотивації професійної діяльності вчителів в умовах війни в Україні* Сучасна інженерія та інноваційні технології.2024.(31(4)). с. 3-12.

28. Остапйовський О.І. Професійна ідентичність у становленні особистості .Педагогічний пошук. 2020. № 3 (107). С. 14–16.

29. Павлюк О.Д. Розвиток професійної ідентичності майбутніх психологів в умовах війни: постановка проблеми. С.74-80

30. Пашенко С. Ю. Глобалізація вищої освіти як чинник розвитку професійної ідентичності викладача ЗВО. Проблеми розвитку ідентичності особистості в освітньому просторі: Матеріали круглого столу 20 жовтня 2022 року : Збірник матеріалів // За ред. А. Б. Коваленко, І. В. Остапенко. Київ: Міленіум, ВЦ «Просвіта», 2022. 78 с. С.45-50

31. Поджинська О.О. Психологічні особливості становлення у студентів ціннісного компонента особистісної ідентичності : автореф. дис. канд. психол. наук : 19.00.07 Київ, 2015. 22 с.

32. Романишина О.Я. Професійна ідентичність майбутніх учителів нематематичних спеціальностей: теорія і практика : монографія. Тернопіль : «Вектор», 2015. 352 с.

33. Романишина О.Я. Професійна ідентичність як наукова категорія. Вісник Національного університету оборони України : зб. наук. пр. Київ : НУОУ, 2012. Вип. 6 (31). С. 129–135.

34. Черкашин А. І. Формування професійної ідентичності особистості як психологічна проблема. Вісник Національного університету оборони України. 2014. Вип. 1. С. 325–330.

35. Ющенко, І. М., & Панченко, Т. С. Професійна ідентичність як чинник життєстійкості особистості. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*, (1), (2024). 17-20. <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2024.1.3>

36. E. T. Canrinus, M. Helms-Lorenz, D. Beijaard, J. Buitink, & A. Hofman, «Self- efficacy, job satisfaction, motivation and commitment: Exploring the relationships between indicators of teachers' professional identity», *European Journal of Psychology of Education*, vol. 27, pp. 115–132, 2012. <https://doi.org/10.1007/s10212-011-0069-2>

37. M. C. Pennington, & J. C. Richards, «Teacher identity in language teaching: Integrating personal, contextual, and professional factors», *RELC Journal*, vol. 47, is. 1, pp. 5–23, 2016. <https://doi.org/10.1177/0033688216631219E>. T. Canrinus, M. Helms-Lorenz, D. Beijaard, J. Buitink, & A. Hofman, «Self-

38. Professional identity formation in medical education for humanistic, resilient physicians: pedagogic strategies for bridging theory to practice / H. S. Wald, D. Anthony, T. A. Hutchinson et al. *Academic Medicine*. 2015. Vol. 90(6). P. 753–760

39. Technologies of Responsibility Development in Vocational Training / T. D. Sherban etc. *International Journal of Advanced Science and Technology*. 2020. 29(9s), 6033-6041. URL: <http://sersec.org/journals/index.php/IJAST/article/view/>